

„COLLEGIUM MUSICUM“.¹

Госпође и господо,

Ако мој глас могне допрети до вас у овој нашој великој дворници, ја имам за четврт сата да вам кажем »циљ и значај« нашега *Collegium Musicum*, то јест његово постање, људе који су га створили, значај и вредност музике, њен положај међу осталим уметностима, њен положај на Универзитету, њену васпитну вредност. Само то . . .

Али с добром вољом, и са слушаоцима као што сте ви, за четврт сата се може рећи много што шта, врло кратко, па можда ипак јасно.

Циљ нашег Универзитетског Камерно-музичког Удружења видели сте из позивница : Удружење је створено, прво, да негује музику »камернога« стила, то јест музику »за собу«, за малн круг соло-инструмената, за дуete, квартете, сонате, и за сличну вокалну музику ; — и друго : да васпитава музички укус наше универзитетске омладине.

Људе који су Удружење створили дознали сте такође из позивница : Удружење је основано од стране

¹ Уводна реч Председникова на првом јавном часу ново основаног универзитетског друштва за неговање музике, »Collegium Musicum.«

једне групе универзитетских наставника. Који су међу њима за то оснивање оајзаслужнији, незгодно је казивати из појмљивих разлога, али вам најмање заслужног могу рећи без зазора : то је данашњи председник Удружења. Како му драго с тим, довољно вам је знати да су сви оснивачи били подједнако уверени да музику треба неговати на Университету ; да Университет треба да буде као нека врста средишта за све духовне манифестације једног народа ; да је музика ствар опште културе, а не предмет којим би имала да се бави једна класа стручњака, на пример само извештан број чланова Филозофског Факултета. Сви су факултети заступљени у нашем *Collegium Musicum* ; међу првим оснивачима били су, на пример, наше уважене колеге са Медицинског Факултета, велики пријатељи музичке уметности, Г. Г. Јоанновић и Буриан. — Сад кад сам поменуо два имена, не могу да не поменем још два, браћу Милојевиће, *par nobile fratrum*, вредне међу вреднима у овој нашој ствари. Од стручног музичара међу њима, *Collegium Musicum* очекује много, и дочекаће ако прилике буду повољне.

Наша је жеља била, госпође и господо, да Университет учини што више може за музичку уметност, једну од најмоћнијих и најплеменитијих међу уметностима, — за ту, као што каже Шопенхауер, »прву и праву царску уметност« међу осталима, за тај »свети, тајанствени, дубоки језик тонова.«

Шта је то што ту уметност чини таквом ? Зашто је овај који има част да вам говори вечерас могао

рећи једном, у својој младости, да су најсрећнији часови у његовом животу били часови кад је слушао музику ? Он је имао ту ретку срећу да се у свом већ дугом веку бави многим уметностима ; можда свима. Оне су му све подједнако драге. Али зашто ни о једној није рекао то што је рекао о музици ?

Изазивам овде своје успомене утисака од разних уметности, архитектуре, сликарства, вајарства, поезије. Сећам се, на пример, — примере дајем апсолутно на дохват — утиска од Инвалидског Дѳма у Паризу, прве зграде која ми је, некад давно, открила лепоту архитектуре ; сећам се њене елеганције, господског достојанства, правилности, оног маестозно тихог утиска који гледаоцу струји као низ његова рамена, будући у њему осећање мира и стамености. Сећам се готских катедрала, њихове масе и висине, њихових раскошних фасада, и њихове унутрашњости која, парадоксално, изгледа још виша од њихове спољашности, и која је још успешнија, још богатија — својом кишом вертикалних линија, својим перспективама, својим ефектом простора и полутаме ; за готску катедралу је речено да је »химна Богу«, и утисак од ње има доиста тајанствено дубоки тон једне побожне химне.

Сећам се најлепших слика, кипова, и песничких дела — дела Тицианових, Рембрантових, Микел-Андела, Гетеа, Шекспира. Лепоту и силину утисака које велика књижевност оставља на читаоце није никоме потребно наглашавати. Гетеова *Ифигенија*, баш као *осећај*, независно од песничких мисли, сва је склад и танано благо-моћно треперење, а њен

крај звони чудесно као тонови најчистије симфоније. Шекспир —, поједини призори из његових најбољих дела, са њиховом драмском плахошћу и силином, са њиховом једром, густом, и огњевитом дикцијом, продиру с елементарном снагом у нашу душу, као да су разбили врата на њој. Сетите се и модерног романа, једног од најсавршенијих и најпотпунијих књижевних и уметничких родова ; — после Додоовог *Набоба* човек остаје узбуђен, потресен, као после неког стварног догађаја ; а о Манзонијевим *Вереницима* Гете је говорио (а Гете се разумевао у тим стварима): »Утисак је при читању такав да човек стално из узбуђења пада у дивљење, а из дивљења опет у узбуђење, тако да из једног од ова два велика утиска никако не излази... Манзонијев дух и душа стоје овде на таквој висини да му тешко нешто може бити равно.«

Тако исто, отприлике, и ако у нешто nižем степену, стоји и са најбољим сликарством и вајарством. Свак ко је био у Сикстинској капели сећа се силног осећања којим је био обузет под небом Микел-Анџелове таванице, с њеним светом фресака ; а овај који вам говори не стиди се признати вам да је, гледајући »Илиса« са Партенонског забата у Британском Музеју¹, одједном осетио, тронут и изненађен, да му се грло стеже, као да ће зајецати, пред чистим савршенством *израде*, голе, пукe *израде*, на овом јединственом делу. Не то ; но док ово пишем

¹ Или »Кефиса« ; име није позитивно утврђено. Реч је о фигури на западном фронтону, у крајњем углу лево.

мени је изишао пред очи кут једне Коровљеве слике, само неколико провидних врхова сребрно сивог, пепељаво зеленкастог дрвећа Коровљевог ; и моје очи је прострујало једно благо, али јасно, — једно благо, али у својој благодати интензивно задовољство од тих прозрачних грана и тих светлих, као сребрним прахом попрашених тонова Коровљевих.

Таква су задовољства, такви утисци, моћни, или нежни, или нежно-моћни, које дају књижевност и пластичне уметности ; и ти су утисци неоспорно уметнички снажни и велики.

Па ипак, ни највећи од ових утисака нису већи од утисака — нису *равни* утисцима које добијамо од добре, праве, велике музике. Први се не могу мерити с последњима. Сваки се утисак од уметничког дела, својим највећим делом, своди на осећајне тонове који се буде грѣдом у нама, и своди се на крају на један укупни осећајни тон који остане у човеку пошто је прочитао књигу, видео слику и статуу, чуо музички комад. То је као неко »клупче« осећања, како сам га једном назвао, у којем се налазе збијени сви појединачни, постепено нанизани и нагомилани, ситни, расути наши осећаји. О томе даље не могу говорити ; доста је рећи да се, у крајњој линији, свако уметничко дело цени по том укупном осећајном тону који у нама остане, и да од *квалитета* и *интензитета* тога осећајнога тона зависи вредност, лепота уметничког дела које га је изазвало. Критика, оцена уметничког дела и његове вредности, није, узгред буди речено, ништа друго до правилна и потпуна анализа тога тона.

Испитајте сада унутрашње стање у коме сте кад слушате добру музику, праву добру музику, и поредите га са осећајним тоном, са душевним стањем у коме сте кад сте под утицајем других уметности. Пошто је ове ствари тешко, можда немогућно казати јасно речима, ја се обраћам непосредном искуству свакога од вас ; и надам се да ћете, кад аналишете своје осећање, наћи оно што и ја у себи налазим, наиме : да и најлепша зграда, и најлепша слика, и најлепша статуа, буде у нама осећајни тон — једва смемо рећи, али је тако — плитак, сув, површан, и слаб — не по себи ; далеко од тога, и не дај, Боже ! — али у поређењу с осећајним тоном који у нама одјекује, који нас скроз прожима, кад слушамо најлепшу музику. Ни катедрала великога неимара, ни најлепша велелепна слика Тицианова, или сјајна и ведро Рубенсова, или замишљена и болна Рембрантова, или горостасни кип Микел-Анџелов, не могу произвести утисак који би, *као чисто осећање*, тако одјекнуо у нама као од симфоничних места у Вагнеровим музичким драмама, — од Бетовенових *Симфонија*, — од великих миса и ораторија . . . Сетите се само оргуље ! . . . Док утисци од пластичних уметности остају негде на површини, у очима, у глави, »струје низ рамена« или »прострује очи«, као што сам горе казао, и тек с времена на време дирну у дубље струне у нашој души, дотле тонови музике продиру у нас, у нашу унутрашњост, у неке наше незнате дубине, с мекотом и интензивношћу којима се ретко нађу равне ; чине да дроб у нама трепери ; одјекују у нама прво до дубина душе, па онда и до

дубина тела, а утисак — и то је оно чудо и парадокс — остаје »нетелесан«, чист и чедан, као да га производи нека етарска, нематериална, духовна прасупстанција. Сетите се само шта сте осећали кад из оркестра пођу, као зраци небом, први кристални акорди »Прелудије« *Лоенгрин*; кад сте у *Парсифалу* слушали ону чаробну благу симфонију, мистични »Чар Великога Петка«, у *Валкири* »Изазивање огња« и »Сан Брунхилдин«, или трећи чин *Тристана*; кад сте слушали први део Шубертове *Недовршене Симфоније*, трагедију над трагедијама; кад сте слушали први и други део Бетовенове *Симфоније C-moll*, целу његову *Осму Симфонију*, целу његову *Пасторалну Симфонију* !

Музика нас доиста пренаша као у неки други свет; а то није случај ни са једном пластичном уметношћу. Ја нећу да будем лиричан, али су то били други место мене. »Чим музика«, вели један енглески велики пријатељ музике, теоријски естетичар по својој струци, — »чим музика отвори за нас вратнице Лепоте, цео спољашњи свет стварî ишчезне из наше свести... Чини нам се да се Неограничено отворило пред нама и око нас... Што музика произведе у онима који је воле, то је као нека врста потпуног заборава себе самог. Она их савија као што ветар савија трску, и они долазе до свести о себи тек кад звуци престану«. — »Сви су мишићи напрегнути«, вели други један немачки велики пријатељ музике, теоријски естетичар по струци, — »глава се диже смело, језа силази низ леђа... Ми постајемо краљеви, господари света... Доживљујемо најчуд-

није авантуре, стремимо унапред, ослобођавамо очаране кнегињице«... А један француски велики пријатељ музике и естетичар, Стендал, вели : »Синоћ сам први пут схватио да музика међе човека у расположење у коме је кад је у присуству лица које воли ; то јест, да музика даје вероватно највећу срећу која је могућна на земљи«.

Ви те ефекте можете и с поља видети на људима : јесте ли обратили пажњу на то какви изгледају људи који слушају лепу велику музику ? Што се мене тиче, ја нећу никад заборавити једну младу Енглескињу, коју сам у једном тренутку, на концерту, био запазио хипнотисану, изгубљену за цео околни, спољашњи свет, нагнуту напрегнуто напред, везану непомично очима за оркестар, док је овај свирао *Allegretto scherzando* — Бетовенове *Осме Симфоније*, — за које је Берлиоз рекао да је дошло с неба, и које је доиста дошло с неба. И нећу заборавити да сам и сâм, не тако давно, у Минхену, с капелником Леве (јер је то врло важно ко води свирку), био безмало у истом стању за време тако званог »Призора крај потока« у Бетовеновој *Пасторалној Симфонији*.

О којој се још уметности може то исто рећи у том степену ? Књижевност би томе била најближа. Интензитет који њени ефекти достижу, и ако није исти, није далеко од овога ; квалитет осећајнога тона који у нама буди кад је најбоља, стоји такође на највећој висини. Она је, осим тога, својом мисленом вредношћу, изнад свих осталих уметности.

Али као чист осећај, она се при свем том ни квалитетом ни интензитетом не може мерити с музиком.

Музика тај ефект постиже једним делом захваљујући нарочитој физичкој природи тона, и физиолошком механизму нашег чула слуха; али психолошки, она га постиже поглавито тиме што она *друкчије* делује на нас но остале уметности, што она једина међу уметностима утиче на нас *непосредно*.¹ Остале уметности — и сликарство, и вајарство, и архитектура, и поезија — говоре нашој души *преко нашег ума*, преко слика и представа овога света; ми од тих уметности добијамо емоције, у основи, истим путем којим их добијамо од спољашњег света. Ми, код тих уметности, прво примимо слике и прилике спољашњег света, и тек кад смо их у себе примили, оне изазову у нама осећања која им одговарају; те уметности тек посредно буде у нама наша осећања. Оне саме не могу да их кажу. Музика, међутим, казује сама осећања, уноси та осећања *готова* у нас. Њен ритам, њене мелодије, нене хармоније, њене дисонанције, сва њена динамика и агогика, пренашају се у нас без икаквог посредовања. Један дисонантни интервал или акорд готов је јављати се; није опис призора који има накнадно да нас расположи тужно или очајно. Једно *crescendo* или *decrescendo*, без наше помоћи, пробуди *физички* у нама осећање снаге која расте или опада; и ми с њом растемо и падамо. Поједини ритми — ритам плеса, војног марша, погребног

¹ Изузетак, али само донекле, чини глумачка уметност, и плесачка. Но глумачка уметност је практично несамостална: а плесачка стоји знатно ниже у јерархији уметности

марша — међу телесно и непосредно, целу нашу природу у »исти корак« с музиком; није било прво потребно пробудити у нама душевно расположење, весело или тужно, које би од своје стране пробу-дило у нама те ритмичне одјеке.

Тако је и с осталим особинама или састојцима музике. Речено је, и тачно је речено, да музика даје целу гаму наших осећања: радост, тугу, бојазан, наду, триумф, љубав, екстазу; — она их све даје на тај готови, непосредни, »заразни« начин. Она не изазива осећања, она је сама осећање. Тако од свих уметности она постиже циљ најнепосредније. То значи велику економију енергије, и сва уштеда иде у корист њених моћних ефеката. Ако смем употребити ту неестетичну реч, она нам даје већ »сварене« одјеке спољашњега света у нама.

То је разлог што је метафизичка естетика нашла да »музика продире до језгре света«, да нас »уводи у смисао који лежи иза ствари овога света«, да нас интуитивно уводи у »ствар по себи«. То је нетачно. Интуиција, као начин појимања, сасвим је нешто друго »но што ташт свет мисли«; та интуиција нема ничега заједничкога с оним што се зове осећање. Осећање, као такво, није у стању ништа разумети, — осим себе. Музика нам ствари овога света тумачи мање но ма која друга уметност. Она нам даје, битно, само осећања; али, на свој непосредни начин, она их буди у нама моћно и складно, с интензивношћу, пуноћом и чистотом какве она иначе никад немају. Она наша осећања егзалтира. Она подиже *tonus* живота. Музику су често назвали

афродизиак. Није она афродизиак. Она подиже сва осећања, и подстиче све наше душевне покрете. У малопређашњем наводу Стендаловом, у продужењу, Стендал каже како музика, док је човек слуша, подстиче мишљење, и како је, слушајући једном музику у Напољу, решио један проблем који га је занимао. У »Новој Капели« катедрале у Орвиету, ваш вечерашњи предавач гледао је силне Сињорелијеве фреске једног празничног дана. У то забруја оргуља, и фреске Сињорелијеве постадоше лепше и силније. У свакидашњем животу — како тонови и обичне музике која пролази испред ваших прозора или долази из оближњег парка, разведре, убрзају било, метну живце у трепет, испуне срце неком врстом радости! Отуда музику свуда имате, на концерту, у позоришту, на улици, у кући, при свакој свечаности, на гозби, у сватовима, свирку и песму; њоме воде војника у бој, а кад погине, њоме га испраћају до његова гроба. Музика је осећање, и где има људских осећања, и где их треба подићи, ту је и она.

Ја сам своје време, на жалост, прекорачио. Кад сам већ запао у грех, допустите ми, пре но што закључим, да по обећању кажем само једну кратку реч, без претензија, о васпитној вредности музике. Све уметности васпитавају; али док пластичне уметности васпитавају тумачећи свака на свој начин спољашњи свет, избором предмета и импресија, и концентрацијом наше пажње на њихове битне елементе, дотле музика васпитава тиме што негује наша осећања. Узмите само то једно, како музика подиже,

развија интензитет — али претањени, деликатни интензитет — наших осећања ! Па се сетите колико се наша душа богати оним финим преливима разних осећања која музика може да изрази безбројним комбинацијама својих мелодијских, хармонијских, и ритмичних елемената ! Узмите, само примера ради, онај ванредни први део Менделсоновог *Концерта* за виолину : колико деликатних и оригиналних интервала у мелодији, и других — у његовој финој, прозечној, пикантној хармонији ! Сваки је од њих један нарочити танки прелив наших осећања ; и свако од тих осећања може се само музиком изразити, и свако од њих може се само на музици научити. Не заборавите још да, као што рекох, музика сва осећања која нам даје претањи, пречисти, оплемени ; и онда није могућно да од тих ублажених, облагорођених осећања не остане трага у човековој души. Тако, дакле, музика наша осећања не само богати, но и облагорођава. Онај мргодни Шопенхауер каже : »Кад слушате велику, пунозвучну и лепу музику, дух као да се у њој окупао ; она спира све што је нечисто, све што је ситно, све рђаво, подиже свакога на највиши душевни ступањ који је његовој природи приступачан.« »Ко пева, зло не мисли«, вели и наша пословица ; ко воли музику не може бити рђав човек ; бар не у оној мери у којој би био да је не воли. Шекспиров Лоренцо каже Цесици : »Човек који у себи нема музике, кога склад слатких тонова не узбуђује, тај је створен за издајство, превару, и пљачку ; покрети су његова духа тупи као ноћ, његова душа мрачна као Ереб ; никад ни једном

таквом човеку не треба веровати !» Лоренцо мало претерује ; има добрих људи и ван музике ; свако врло јако убеђење претерује. Лоренцо овде помало личи на француског парнасовског песника Банвила, који је такође људе делио на две половине : на оне који воле Шекспира — и на шпионе. Али претерана реч (као што је лако разумети) не значи да у њој нема језгре истине.

Да музичку уметност гајимо међу својим ученицима и пријатељима Университета, ми смо основали *Collegium musicum* на нашем Университету.

Обраћајући се посебице нашим ученицима, ја ћу рећи Шопенхауеровим речима из једног његовог недовршеног предавања : »Нека вам је и слушање музике, и свирање, у сваком случају препоручено . . . Ко се одао науци, треба свој дух да облагороди у целини ; то утиче даље на све. Синови Муза¹ који хоће да постану со соли земљине ваља и у својим разонодама да припадају Музама, и да иду само за племенитим духовним забавама. — Карте, вино, и томе подобно, оставите филистрима. Боље употребите свој новац на оперу и концерте. Јер је сто пута племенитије и пристојније кад четворо седну да свирају квартет но кад седну да играју карте.«

Обраћајући се сада пријатељима музике и Университета, ја желим да им захвалим на њиховом одзиву и помоћи, и слободан сам изразити наду да ће нам и даље очувати своје пријатељске симпатије. Ми ћемо на овим својим јавним часовима учинити

¹ Тако понекад називају студенте у Немачкој.

све што можемо да им љубав вратимо, у мање зечећој, али исто тако доброј валути, тиме што ћемо им дати задовољства од добре музике, и теоријске, стручне коментаре тој доброј музици.

Први ћете коментар сад чути, из уста најкомпетентнијега међу нама ; и ја уступам реч Дру Милоју Милојевићу.
